

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 616.8-085.851:159.98]376-056.264

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.13729813>

Особливості використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами

Людмила Сергіївна Борисова

вчитель-логопед, КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» Глевахівської селищної ради вул. Путрівська, 156, 08625, с. Путрівка, Київська обл. ORCID <https://orcid.org/0009-0000-5683-9356>

Катерина Олександрівна Тичина

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3072-0450>

Ганна Володимирівна Супрун

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3282-7603>

**ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ**

Тетяна Василівна Хомик

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4566-0681>

Світлана Олександрівна Логвиненко

викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна ORCID <https://orcid.org/0009-0004-1822-7227>

Прийнято: 15.08.2024 | Опубліковано: 29.08.2024

***Анотація.** На сьогодні зростає значення освіти, яка ґрунтується на засадах інтеграції досягнень різних наукових галузей, таких як мистецтво, медицина, педагогіка та психологія. Це призвело до створення інтегрованих практичних напрямів у психолого-педагогічній сфері, таких як арт-педагогіка, реабілітаційна педагогіка, арт-терапія та інші. Парадигма створення ефективного розвивального простору, який базується на міждисциплінарних зв'язках між педагогікою та психологією дає можливість кардинально змінити підходи до запровадження нових освітніх тенденцій у спеціальних та інклюзивних закладах освіти. У контексті освітніх тенденцій сьогодення, практичне значення набуває використання у роботі з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами арт-терапевтичних технік, які є науково обґрунтованими та соціально виправданими. Відповідно, **мета цієї статті** – окреслити результати дослідження особливостей використання фахівцями (учителями-логопедами та практичними психологами) арт-*

*терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами. Задля досягнення мети використано наступні **методи дослідження**: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення особливостей використання арт-терапевтичних технік у роботі з дітьми дошкільного віку означеної категорії за допомогою анкетування учителів-логопедів та практичних психологів; кількісно-якісний аналіз отриманих експериментальних даних; метод статистичної обробки даних для визначення характеру кореляційних зв'язків за допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона для малих вибірок. Визначено особливості використання арт-терапевтичних технік фахівцями в своїй практичній діяльності за обраними показниками: загальні відомості про фахівців, методи та види роботи, матеріально-ресурсна база, вплив арт-терапевтичних технік на особливості розвитку дітей із мовленнєвими труднощами, ефективність занять та виклики щодо їх організації.*

***Результати проведеного дослідю** констатують різницю у підходах між вчителями-логопедами та практичними психологами щодо використання арт-терапевтичних технік у роботі з дітьми дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку, що може вказувати на специфіку професійної підготовки, спрямованості діяльності, доступу до ресурсів або особистого ставлення до використання цих технік. Подальшими **перспективами дослідження** може виступати розробка методичних рекомендацій фахівцям щодо організації корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами засобами арт-терапевтичних технік.*

***Ключові слова:** арт-терапевтичні техніки; діти дошкільного віку; мовленнєві труднощі; учителі-логопеди; практичні психологи.*

**ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ**

**The features of the use of art therapy techniques during speech therapy
and psychological assistance for preschool children with speech difficulties**

Lyudmyla Borysova

teacher-speech therapist, KU «Inclusive resource center» of the Glevakhiv settlement council St. Putrivska, 156, 08625, p. Putrivka, Kyiv region.

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-5683-9356>

Kateryna Tychyna

PhD in Psychology, senior lecturer of the department of special and inclusive education of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3072-0450>

Hanna Suprun

PhD in Psychology, senior lecturer of the department of special and inclusive education of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053 ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3282-7603>

Tetiana Khomyk

PhD in Pedagogy, senior lecturer of the department of special and inclusive education of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053 ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4566-0681>

Svitlana Lohvynenko

lecturer of the department of special and inclusive education of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053 ORCID <https://orcid.org/0009-0004-1822-7227>

***Abstract.** Today, the importance of education based on the principles of integration in various fields, such as art, medicine, pedagogy and psychology, is growing. This has led to the creation of new fields of knowledge, such as art pedagogy, rehabilitation pedagogy, art therapy, and others. The paradigm of creating an effective developmental space based on interdisciplinary links between pedagogy and psychology makes it possible to radically change approaches to the introduction of new educational trends in special and inclusive educational institutions. In the context of today's educational trends, it is of practical importance to use art therapy techniques that are scientifically substantiated and socially justified during speech therapy and psychological assistance for preschool children with speech disorders. **The purpose of this article** is to outline the results of a study of the peculiarities of using art therapy techniques by specialists (speech therapists and psychologists) during speech therapy and psychological assistance for preschool children with speech difficulties. The following research **methods** were used in this study: analysis and synthesis of scientific and methodological literature on the research problem, study of the peculiarities of using art therapeutic techniques during speech therapy and psychological assistance for preschool children with severe speech disorders through questionnaires of speech therapists and psychologists, quantitative and qualitative analysis of the experimental data. The peculiarities of the use of art therapeutic techniques by specialists in their practical activity according to the selected indicators are determined: general information about specialists, methods and types of work, material and resource*

base, use of art therapeutic techniques and their features, speech difficulties and the impact of art therapeutic techniques on it, effectiveness of classes and challenges in their arrangement.

*The results of the experiment show a difference in approaches between speech therapists and psychologists to the use of art therapy techniques during speech therapy and psychological assistance for preschool children with speech difficulties, which may indicate the specifics of professional training, focus of activity, access to resources or personal attitude to the use of these techniques. One of the **possible future research prospects** may involve the development of methodological recommendations for professionals regarding the organization of speech therapy and psychological assistance for preschool children with speech difficulties using art therapy techniques.*

***Keywords:** art therapy techniques, preschool children, speech difficulties, speech therapists, psychologists.*

Вступ. В сучасному світі зростає попит на міждисциплінарні зв'язки між педагогікою та психологією, розробку нових концепцій виховання, стандартів освіти та вивчення технологій розвитку дітей, зокрема із мовленнєвими труднощами. Арт-терапевтичні техніки відіграють особливе місце у цьому контексті, оскільки дозволяють набувати новий досвід через емоції за допомогою творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Таран, спираючись на праці Ю. Іваницької та О. Сороки, розмежовує поняття «арт-терапія» та «арт-педагогіка». Дослідниця наголошує, що «...арт-технології спрямовані на супровід освітнього процесу, а саме навчання в певній предметній галузі із залученням арт-засобів задля полегшення сприйняття та засвоєння навчального матеріалу...» [2, с. 209; 10, с. 463-464; 11 с. 97-98]. Як зазначає

J. Rubin, використання технік арт-терапії без залучення мистецтва, є неможливим, оскільки саме мистецтво є тією рушійною силою, яка дозволяє впливати на підсвідомість особистості [15].

На сьогодні заклади освіти використовують арт-терапевтичні техніки в своїй діяльності, але переважно у психологічному напрямку впливу на дитину. Водночас, А. Кошель та Н. Кульбабко підкреслюють, що арт-терапевтичні техніки можна застосовувати не лише на корекційно-розвиткових заняттях, а й на заняттях всебічного розвитку дітей. Науковці відзначають, що «...арт-терапевтичний напрямок в останні роки набув педагогічного спрямування... не має залишатись прерогативою роботи психотерапевтів, а має широко застосовуватись у діагностичній, навчальній та корекційній діяльності логопедів, дефектологів, вихователів, психологів, музичних та інших педагогічних працівників освітніх закладів...» [4, с. 26].

Л. Подкоритова, Ю. Рібцун, О. Тарашевська, І. Цесар, N. Burkalo, I. Danilyuk, M. Filipov, N. Petrenko та ін. наголошують, що виокремлена проблема використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із особливими освітніми потребами має велике соціальне та педагогічне значення. Арт-терапія виступає у цьому аспекті як дієвий метод, який допомагає дітям із мовленнєвими труднощами збільшити словниковий запас, опанувати правильне мовленнєве дихання, навчитися виразно спілкуватися, розуміти свої почуття та контролювати їх, а також налагоджувати позитивні соціальні взаємини з іншими людьми [7, с. 161; 9; 12, с. 373; 13, с. 85-98; 14, с. 74]. Використання арт-терапевтичних технік може стати важливим джерелом оновлення та оптимізації освітнього процесу. Особливість їх використання в корекційній роботі з дітьми означеної категорії полягає у невимушеному процесі застосування різних видів мистецтва для набуття дошкільником

певних вмінь та навичок, а також може впливати на позбавлення страхів та врівноваження психоемоційного стану [1, с. 63-65; 4; 6]. На думку О. Висоцької, Н. Назаренко, І. Періг та Ю. Рібцун, арт-терапія є ефективним засобом невербального спілкування, що, в свою чергу, дає змогу проводити корекційні заняття з немовленнєвими дітьми, забезпечуючи їм комфортне психологічне середовище [5; 6; 9].

Зокрема, В. Прийма та Н. Науменко наголошують, що в логопедичній практиці при проведенні занять, також використовуються різні елементи творчої діяльності, які спрямовані на розвиток вищих психічних функцій, опанування мовленнєвою діяльністю, розвиток дрібної та загальної моторики. В такому випадку арт-терапевтичні техніки виступають допоміжним методом у роботі з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами [8, с. 311-313].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що в науковій літературі наявна достатня кількість досліджень присвячених означеному питанню в цілому, застосування арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям із мовленнєвими труднощами потребує подальшого вивчення. У джерельній базі висвітлені певні аспекти щодо взаємодії між дошкільником з порушеннями мовлення та фахівцями за допомогою окремих елементів арт-технік. Однак, специфіка використання різних арт-терапевтичних технік для цієї категорії дітей залишається недостатньо дослідженими. Таким чином, цілеспрямоване вивчення даного напрямку дозволить вдосконалити підходи у корекційно-розвитковій допомозі спеціалістів щодо розвитку мовлення дошкільників із мовленнєвими труднощами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Відповідно, мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні

особливостей використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами. Задля досягнення поставленої мети було використано низку **методів дослідження**: теоретичний – аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел, які висвітлюють проблему дослідження; емпіричний – анкетування фахівців за допомогою авторського опитувальника; порівняння, класифікація, систематизація отриманих результатів дослідження; обробка результатів дослідження – якісний та кількісний аналіз отриманих даних з використанням методів кореляційного аналізу (за Пірсоном).

Результати дослідження. Емпіричне вивчення особливостей використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами здійснювалося протягом 2023 року та складалося з декількох етапів: підготовчого (підбір методик та визначення вибірки); практичного (проведення експерименту та здійснення порівняльного аналізу) та узагальнюючого (оцінення ефективності та формулювання висновків).

Підготовчий етап дослідження полягав у вивченні стану використання арт-терапевтичних технік у корекційній роботі з дітьми з означеними труднощами. На початку експерименту були окреслені основні показники: загальні відомості про фахівців, методи та види роботи, матеріально-ресурсна база, використання арт-терапевтичних технік та їх особливості, вплив арт-терапевтичних технік на особливості розвитку дітей означеної категорії, ефективність занять та виклики щодо їх організації. Також було розроблено авторську анкету для фахівців (учителів-логопедів та практичних психологів): «Анкета використання фахівцями арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із порушеннями мовлення», що дозволило отримати дані про використання арт-терапевтичних

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

технік у їхній професійній діяльності. Анкета складалася з 18 питань відкритого та закритого типів у сервісі Google Forms, що забезпечило анонімність, оперативність та зручність збору та обробки результатів опитування. Анкета передбачала питання за шістьма блоками виокремлених показників. Пропонуємо більш детально ознайомитися з отриманими результатами.

Здійснений аналіз отриманих даних з першого блоку «Загальні відомості про фахівців» констатує, що серед опитуваних 83% учителів-логопедів та 42% практичних психологів з дошкільниками із мовленнєвими труднощами здебільшого працюють молоді фахівці. Невелика частка учителів-логопедів має більший досвід: 10-15 років (8%) та понад 15 років (8%) у роботі з дітьми цієї категорії. В той час як серед психологів стаж роботи більш різноманітний, з великим відсотком спеціалістів, які працюють більше 5 років: 5-10 років (33%), понад 15 років (17%). Виявлений незначний відсоток фахівців цього напрямку, які працюють 10-15 років (8%). Це свідчить про більший досвід роботи з дітьми із мовленнєвими труднощами серед опитаних психологів у порівнянні з вчителями-логопедами. Практично половина респондентів мають фахову освіту щодо роботи з дітьми із визначеною категорією: учителя-логопеда (46%) та практичного психолога (46%). Деякі фахівці мають інший вид фахової освіти: корекційний педагог (17%).

Для підвищення рівня кваліфікації практичні психологи (58%) активніше, ніж учителі-логопеди (33%), беруть участь у короткострокових курсах/тренінгах з використання арт-терапевтичних технік. В свою чергу, учителі-логопеди (33%) приділяють увагу самоосвіті в цій галузі, тоді як жоден практичний психолог не обрав цей варіант відповіді. Це може вказувати на різні пріоритети у виборі способів підвищення рівня кваліфікації фахівців.

Можливо, у професійному середовищі учителів-логопедів більшим попитом користуються інші шляхи підвищення рівня кваліфікації.

В ході аналізу другого блоку показників «Методи та види роботи» було проаналізовано відповіді щодо того, як використовують респонденти арт-терапевтичні техніки (основний чи допоміжний метод); для яких цілей використовують зазначені техніки (основний чи допоміжний для діагностики і корекції); які види занять є пріоритетними (індивідуальні, групові чи комбіновані); чи використовуються онлайн-заняття. Представимо результати.

Більшість учителів-логопедів (92%) інтегрують арт-терапевтичні техніки як допоміжний метод роботи, а меншість (8%) не використовують ці техніки. Отримані дані підтверджують твердження науковців (А. Кравченко, В. Литвиненко, І. Строгової, О. Тарашевської, І. Цесар та ін.), що арт-терапевтичні техніки не є основним методом корекційної роботи для учителів-логопедів [12]. Визначено, що 33% практичних психологів використовують визначені техніки як основний метод роботи, а 67% – як допоміжний. Це вказує, що для практичних психологів у порівнянні з вчителями-логопедами арт-терапевтичні техніки є більш пріоритетними інструментами впливу на розвиток дошкільників із мовленнєвими труднощами.

Водночас, 92% опитаних учителів-логопедів використовують арт-терапевтичні техніки як допоміжні інструменти для діагностичної роботи та проведення занять під час корекційно-розвиткової допомоги, а 8% лише пробують їх застосовувати. Ніхто з учителів-логопедів не використовує означені техніки як основний інструмент впливу. 42% опитаних практичних психологів впроваджують арт-терапевтичні техніки як основний інструмент впливу, а 58% – як допоміжний. Отже, практичні психологи у порівнянні із вчителями-логопедами більш активно впроваджують арт-терапевтичні техніки як основні інструменти роботи, зокрема психологічного впливу.

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

58% учителів-логопедів надають перевагу індивідуальним заняттям. В той час як 42% застосовують комбіновані методики з використанням комплексного підходу. Серед практичних психологів показники у використанні індивідуальних і комбінованих занять розділилися рівномірно – по 50% відповідно. Також реципієнти зазначили, що застосовують групові заняття в своїй практичній діяльності лише в поєднанні з індивідуальними. Отже, можемо припустити, що даний вибір фахівців може мати кілька причин: як необхідність впроваджувати індивідуальний підхід у роботі з дітьми із мовленнєвими труднощами, так і на виклики сучасності.

Переважна більшість учителів-логопедів (84%) не вважають доцільним застосовувати онлайн-формат для проведення занять з використанням арт-терапевтичних технік. Лише 17% іноді використовують цей формат занять. У практичних психологів ситуація інша: 8% з них часто проводять онлайн-заняття з використанням арт-терапевтичних технік, а 50% опитуваних – іноді. Однак, 42% психологів також не використовують онлайн-формат для проведення корекційних занять з використанням арт-терапевтичних технік. Отже, онлайн-формат не є домінуючим серед обох категорій фахівців, але практичні психологи значно активніше застосовують його порівняно з вчителями-логопедами.

Проаналізувавши результати третього блоку за показником «Матеріально-ресурсна база», можемо визначити, що серед учителів-логопедів найпопулярнішими матеріалами є: природні матеріали (42%), фарби (25%) та пісок (25%). Також незначна частина використовує комплексний підхід до матеріалів (8%). Практичні психологи також віддають перевагу природним матеріалам (33%) та фарбам (33%). Також частина практичних психологів використовує комплексний підхід до матеріалів, включаючи усі вищезазначені матеріали і залишковий додатковий матеріал. На нашу думку,

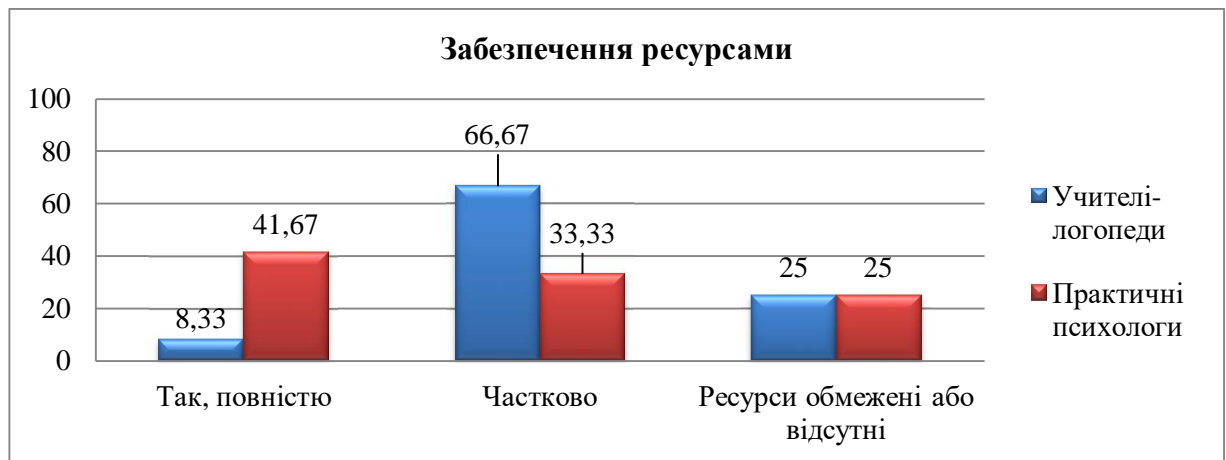
учителі-логопеди надають перевагу природним матеріалам через їх ефективність у розвитку мовленнєвих навичок за рахунок зорового і сенсорного сприймання, а також через їхню доступність. Практичні психологи схильні використовувати більш різноманітні матеріали, що відображає їх різнобічне спрямування при використанні арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям із мовленнєвими труднощами.

Важливим аспектом під час корекційно-розвиткової допомоги дошкільникам із порушеннями мовленнєвого розвитку з використанням арт-терапевтичних технік є наявність доступу у фахівців до необхідних ресурсів. Забезпеченість ресурсною базою реципієнтів представлено на Рис. 1.

У з'ясуванні інформації щодо доступності реципієнтів до необхідних ресурсів виявлено: 8% учителів-логопедів мають повний доступ до цих ресурсів; 67% мають лише частковий доступ, а 25% відзначили обмеженість або їхню відсутність. Серед практичних психологів 33% фахівців мають лише частковий доступ до необхідних ресурсів. Одночасно, 25% опитуваних наголосили на обмеженості або відсутності доступу до необхідних ресурсів. Позитивний момент у тому, що 42% практичних психологів зазначили, що вони мають повний доступ до ресурсів для проведення занять з використанням арт-терапевтичних технік. Це може свідчити про вищий рівень підтримки та інвестицій в цей напрям серед практичних психологів або про більшу їх залученість у арт-терапевтичний процес.

Рисунок 1

Ресурсне забезпечення фахівців для проведення занять з використанням арт-терапевтичних технік (у % співвідношенні)

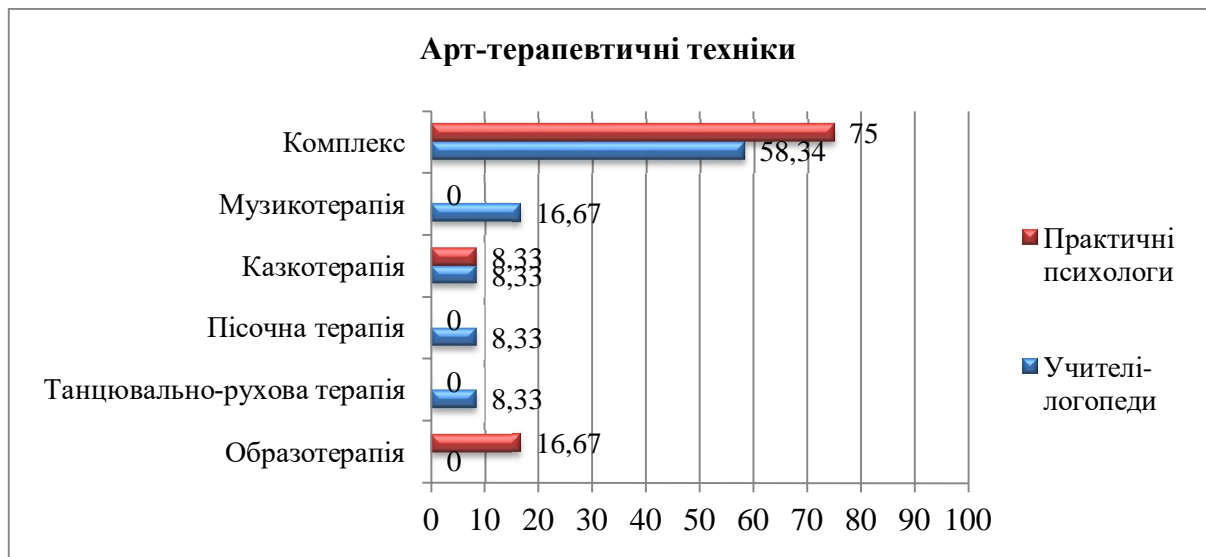
Джерело: власна розробка авторів

Аналіз четвертого показника «Використання арт-терапевтичних технік та їх особливості» дав можливість з'ясувати, яким саме арт-терапевтичним технікам надають перевагу фахівці на заняттях під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку мовленнєвими труднощами (див. Рис. 2).

Комплексний підхід у використанні різних арт-терапевтичних технік найчастіше використовують і учителі-логопеди (58%), і практичні психологи (75%). Музикотерапія також використовується учителями-логопедами (17%). Інші техніки мають мінімальний відсоток використання або зовсім не використовуються окремо. В той час, як практичні психологи, хоч і в меншій мірі, віддають перевагу образотерапії (17%) та звертають увагу на казкотерапію (8%). Однак у виборі конкретних технік при комплексному підході між вчителями-логопедами та практичними психологами є різниця.

Рисунок 2

Види арт-терапевтичних технік у роботі з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами (у % співвідношенні)

Джерело: власна розробка авторів

Аналіз відповідей респондентів на питання щодо використання комплексного підходу дозволив визначити рейтинг прихильностей реципієнтів до арт-терапевтичних технік, які вони поєднують у своїй професійній діяльності.

У своїх відповідях учителі-логопеди максимальну перевагу надають пісочній та музикотерапії. В той час, практичні психологи обирають образотерапію та казкотерапію. З меншою частотою фахівці використовують образотерапію та казкотерапію (учителі-логопеди), музикотерапію та пісочну терапію (практичні психологи). Ще в меншій мірі як учителі-логопеди так і психологи використовують поєднання технік лялькотерапії та танцювально-рухової терапії. Учителі-логопеди, на відміну від психологів, не використовують інші техніки при комплексному підході, в той час як психологи, хоч і з мінімальним відсотком, але поєднують інші техніки. Усі реципієнти розуміють важливість комбінованого підходу і намагаються використовувати різні техніки для досягнення найкращих результатів.

В одному з відкритих питань анкети фахівцям пропонувалося зазначити, в чому на їхню думку полягає особливість використання арт-терапевтичних

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами. Здійснений аналіз констатує, що серед учителів-логопедів прослідковувалося універсальне сприймання арт-терапевтичних технік як корисних, цікавих та доцільних. Вони їх розглядають як допоміжні, що дозволяє дітям сприймати заняття не як навчання, а як дозвілля. Ці методи допомагають привернути увагу дошкільників, мотивуючи їх до співпраці. Учителі-логопеди наголошують на тому, що розвиток дрібної моторики впливає на мовлення дитини, тому техніки, що розвивають дрібну моторику через мистецтво, можуть бути корисними для покращення мовленнєвих здібностей. Тобто, з точки зору учителів-логопедів, використання арт-терапевтичних технік може служити як додатковий інструмент впливу, що створює передумови для оволодіння мовленням та покращує мотивацію дитини до занять.

Практичні психологи відзначили, що використання арт-терапевтичних технік дозволяє долати емоційні бар'єри та зменшувати захисні реакції дітей, покращувати контакт та ступінь взаємодії з ними. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, допомагають висловити свої почуття та емоції через мистецтво, особливо, якщо у дітей є обмеження в мовленні чи моториці. Прослідковується загальна ідея щодо використання арт-терапевтичних технік як елемент соціального, емоційного та фізичного розвитку дитини з мовленнєвими труднощами. Фахівці наголошують на важливості використання індивідуального підходу до кожного дошкільника. Заняття з використанням арт-терапевтичних технік зазначається ними не просто як творче заняття, а як цілеспрямована діяльність, що має конкретні корекційні цілі. Отже, як учителі-логопеди, так і практичні психологи вважають, що використання арт-терапевтичних технік дозволяє розширити можливості дітей, підтримуючи їх розвиток та корекційно-розвиткову допомогу в цілому.

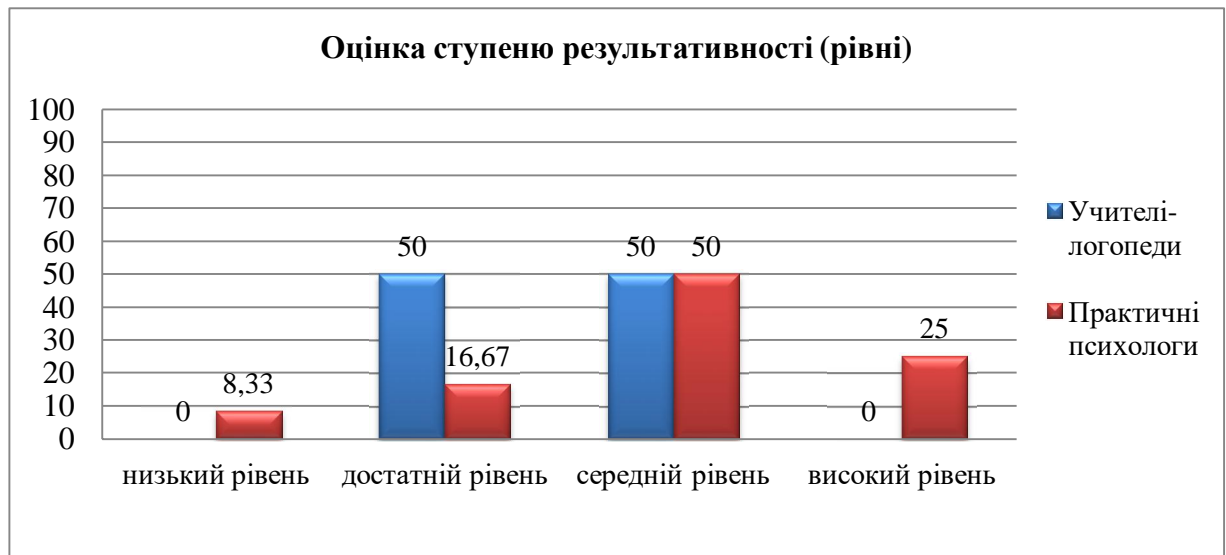
Аналіз відповідей п'ятого блоку питань «Вплив арт-терапевтичних технік на особливості розвитку дітей із мовленнєвими труднощами» дав змогу визначити те, на які властивості особистості можуть впливати арт-терапевтичні техніки. Встановлено, що 75% учителів-логопедів та 83% практичних психологів вважають, що означені техніки чинять вплив на усі особистісні властивості дитини. 8% усіх респондентів погоджують, що вони покращують ставлення дитини до себе, а 8% практичних психологів – покращують здатність дитини до самовираження. 17% опитаних учителів-логопедів відзначили позитивний вплив на здатність дітей регулювати свої емоційні стани. Як учителі-логопеди, так і практичні психологи визнають, що використання арт-терапевтичних технік у роботі з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами впливають на усі аспекти розвитку дитини.

Аналізом останнього показника «Ефективність занять та виклики щодо їх організації» було визначено, що і учителі-логопеди, і практичні психологи вважають використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами ефективними. Практичні психологи (58%) є навіть більш впевненими у їх високій ефективності порівняно з вчителями-логопедами (42%). Останні ж (58%) в свою чергу, зазначили, що використання означених технік є скоріш ефективним, ніж неефективним, певна частка практичних психологів (33%) також їх підтримали в цьому питанні. В цілому, отримані показники підтверджують важливість і ефективність використання арт-терапевтичних технік у роботі респондентів з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами (див. Рис. 3).

Рисунок 3

Оцінка результативності занять із використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами (у % співвідношенні)

Джерело: власна розробка авторів

Результативність використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги є ключовим аспектом такого використання. Оцінювання ступеня результативності корекційно-розвиткових занять із використанням означених технік респондентами представлено на Рис. 4. Ступінь результативності оцінювався за співвіднесенням у відсотках: від 0 до 25% - низький рівень, від 25-50% - достатній рівень, від 51-75% середній рівень, від 76 до 100% - високий рівень результативності занять.

На низькому рівні результативність використання арт-терапевтичних технік оцінили 8% практичних психологів; на достатньому – 50% учителів-логопедів та 17% практичних психологів; на середньому – 50% і учителів-логопедів, і практичних психологів; на високому – 25% практичних психологів. Ці показники засвідчують амбівалентну оцінку вчителями-логопедами ступеня результативності арт-терапевтичних технік у своїй роботі.

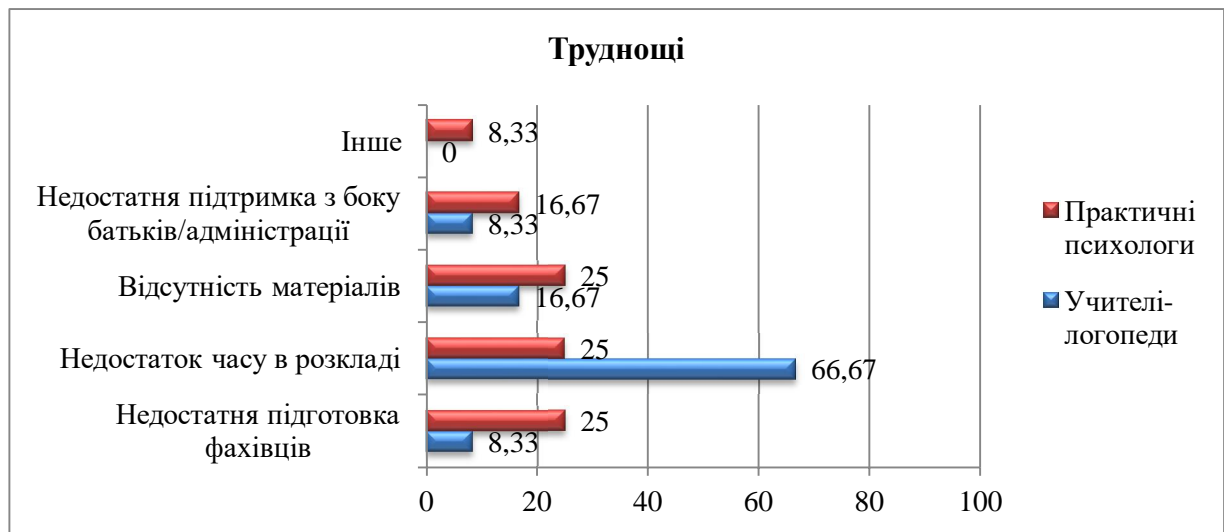
А практичні психологи оцінюють результативність на більш високих рівнях. Це може вказувати на те, що практичні психологи бачать більше позитивних змін на емоційному рівні та в соціальній адаптації дитини, тоді як учителі-логопеди більше сприймають використання арт-технік, як допоміжний метод.

Наявність певних труднощів у роботі з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами може мати значний вплив на процес корекції або набуття певних навичок та функцій.

За допомогою анкетування було проаналізовано, з якими труднощами стикаються фахівці під час використання арт-терапевтичних технік (див. на Рис. 4).

Рисунок 4.

Види труднощів, з якими найчастіше стикаються фахівці при використанні арт-терапевтичних технік в роботі з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами (у % співвідношенні)

Джерело: власна розробка авторів

Усі реципієнти відзначають низку труднощів, з якими вони стикаються у власній професійній діяльності під час використання арт-терапевтичних технік у роботі з дошкільниками із мовленнєвими труднощами. Однією із вагомих проблем є час на проведення корекційно-розвиткових занять з

активним використанням арт-технік. 25% практичних психологів та 67% учителів-логопедів констатують недостатність часу на проведення занять з використанням визначених технік в розкладі. Відсутність необхідних матеріалів та обладнання також вагомий чинник і виокремлено як вчителями-логопедами (17%) так і практичними психологами (25%). Фахівці вважають цю проблему актуальною, що вказує на значущість доступності матеріалів для проведення занять. Наступною перепону в ефективному використанні арт-технік на заняттях реципієнти виділили взаємодію з батьками/адміністрацією. А саме: недостатня підтримка з боку батьків/адміністрації була відмічена 17% практичних психологів та 8% учителями-логопедами. Також 8% практичних психологів вказують на комплексний характер проблем, поєднуючи кілька зазначених пунктів. Можемо припустити, що існує не достатнє розуміння та підтримка з боку батьків та керівництва закладу освіти щодо важливості використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям із мовленнєвими труднощами.

Для встановлення внутрішніх зв'язків між результатами опитування групи учителів-логопедів та практичних психологів за допомогою кореляційного аналізу Пірсона переведено параметри оцінювання показників у бальну систему (див. Табл. 1.).

Таблиця 1

Критерії та показники для кореляційного аналізу за Пірсоном

№ п/п	Показники	Параметри (варіанти відповідей)	Критерії (бали)
1	Інтеграція технік	Так, як основний метод роботи	3
		Так, як допоміжний метод роботи	2
		Ваш варіант	1
2	Шляхи використання	Як основний інструмент діагностики	3
		Як основний інструмент корекції	3
		Як допоміжний інструмент діагностики	2
		Як допоміжний інструмент корекції	2
		Ваш варіант	1

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

3	Тип заняття	Індивідуальні (з дитиною)	1
		Групові	2
		Комбіновані (індивідуальні та групові)	3
4	Доступ до ресурсів	Так, повністю	3
		Частково	2
		Ні, ресурси обмежені або відсутні	0
5	Види технік	Образотерапія	1
		Танцювально-рухова терапія	1
		Музикотерапія	1
		Казкотерапія	1
		Лялькотерапія	1
		Пісочна терапія	1
		Комплекс з кількох видів	2
6	Оцінка ефективності	Дуже ефективно	3
		Скоріш ефективно, ніж неефективно	2
		Скоріш неефективно, ніж ефективно	1
		Зовсім неефективно	0
7	Труднощі	Недостатня підготовка фахівців	0
		Недостатній час на проведення арттерапії в розкладі занять	1
		Відсутність необхідних матеріалів та обладнання	2
		Недостатня підтримка з боку батьків/адміністрації	3
		Ваш варіант	0
8	Результативність	Низький рівень (0-25%)	1
		Достатній рівень (26-50%)	2
		Середній рівень (51-75%)	3
		Високий рівень (76-100%)	4

Джерело: власна розробка авторів

Використовуючи коефіцієнт кореляції Пірсона, визначається лінійний зв'язок між двома неперервними змінними. Він надає можливість розуміти, чи існує прямий (позитивний) або обернений (негативний) лінійний зв'язок між змінними. Тісноту зв'язку між змінними встановлювали за загальною класифікацією кореляційних зв'язків: сильний, або тісний при коефіцієнті кореляції $r > 0,70$; середній при $0,50 < r < 0,69$; помірний при $0,30 < r < 0,49$; слабкий при $0,20 < r < 0,29$; дуже слабкий при $r < 0,19$. Результати обрахунку

значень кореляційного зв'язку між визначеними показниками для групи учителів-логопедів наведено в Табл. 2.

Таблиця 2

Кореляційний зв'язок між визначеними показниками для учителів-логопедів

Показники	1	2	3	4	5	6	7
Інтеграція технік (1)	-						
Шляхи використання (2)	0,369	-					
Тип занять (3)	0,414	0,663	-				
Доступ до ресурсів (4)	-0,343	0,380	0,071	-			
Види технік (5)	0	-0,051	0,371	0,412	-		
Оцінка ефективності (6)	-0,686	0,127	-0,071	0,412	-0,213	-	
Труднощі (7)	-0,164	0,161	0,045	-0,112	0,226	-0,225	-
Результативність (8)	0,638	-0,039	0,286	-0,273	0,242	-0,383	-0,348
Критичне значення 0,3 при $p = 0,05$							

Джерело: власна розробка авторів

Розкриємо найбільш значущі кореляційні зв'язки між показниками. Отже, встановлено найбільш тісні позитивні кореляційні зв'язки між показником «результативність» та «інтеграція» (0,638); «типи занять» та «шляхи використання» (0,663). Це може свідчити про підвищення результативності занять внаслідок послідовної інтеграції арт-терапевтичних технік до роботи фахівця як основного методу. Виявлено позитивні тісні кореляційні зв'язки між показником «типи занять» та «інтеграція технік» (0,414), між показником «доступ до ресурсів» та показниками «види технік», «оцінка ефективності» на рівні (0,412). Це може свідчити про покращення процесу інтеграції арт-терапевтичних технік у роботу вчителя-логопеда як основного методу та основного інструменту для занять під час корекційно-розвиткової роботи. Встановлено прямий зв'язок між використанням арт-терапевтичних технік у практиці логопеда як основного методу та доступу фахівця до ресурсів. Також

визначено і слабкий прямий кореляційний зв'язок між показником «доступ до ресурсів» та «шляхи використання» (0,380). Це може свідчити про те, що для учителів-логопедів спосіб використання визначених технік (основний метод чи допоміжний) не має сильної залежності від доступу до ресурсів для проведення цієї техніки. Виявлений сильний обернений кореляційний зв'язок між показниками «інтеграція» та «оцінка ефективності» (-0,638) може свідчити про незалежність використання у логопедичній практиці методів арт-терапії та оцінюванням фахівцями ефективності цих занять. Встановлений слабкий обернений кореляційний зв'язок між показниками «результативність» та «оцінка ефективності» (-0,338) може свідчити про незалежність оцінювання вчителями-логопедами результативності використання методів арт-терапії та оцінюванням фахівцями ефективності логопедичних занять. На ефективність занять учителя-логопеда можуть впливати інші чинники, які не оцінювались у цьому дослідженні.

Результати обрахунку значень кореляційного зв'язку між визначеними показниками для групи практичних психологів наведено в Табл. 3.

Таблиця 3

Кореляційний зв'язок між визначеними показниками для психологів

Показники	1	2	3	4	5	6	7
Інтеграція технік (1)	-						
Шляхи використання (2)	0,264	-					
Тип занять (3)	-0,239	-0,366	-				
Доступ до ресурсів (4)	0,295	0,452	0,035	-			
Види технік (5)	0,0000	-0,130	-0,293	-0,361	-		
Оцінка ефект (6)	0,460	0,399	0,286	0,787	-0,376	-	
Труднощі (7)	0,152	0,080	0,036	-0,045	0,084	0,084	-
Результативність (8)	0,342	-0,007	0,311	0,706	-0,391	0,818	-0,189

Критичне значення 0,3 при $p = 0,05$

Джерело: власна розробка авторів

Розкриємо найбільш значущі кореляційні зв'язки між показниками. Встановлено найбільш тісні позитивні кореляційні зв'язки між показником «результативність» та показниками «оцінка ефективності» (0,818) і «доступ до ресурсів» (0,706). Це може свідчити про підвищення результативності занять внаслідок наявності доступу до ресурсів у практичних психологів та оцінкою ними ефективності цих занять на високому рівні завдяки використанням арт-терапевтичних технік. Виявлено позитивні тісні кореляційні зв'язки між показником «типи занять» та «оцінка ефективності» (0,787), що свідчить зростання ефективності занять, під час яких арт-терапевтичні методи використовуються у комплексі. Також встановлено тісний позитивний кореляційний зв'язок між показником «оцінка ефективності» та «інтеграція технік» (0,460), «шляхи використання» (0,399), що засвідчує зростання ефективності занять із використанням арт-терапевтичних методів як основних про використання практичними психологами арт-терапевтичних методів як основних. Однак, виявлений помірний позитивний кореляційний зв'язок між показниками «доступ до ресурсів» та «шляхи використання» (0,452), що може свідчити про те, що практичні психологи застосовують арт-терапевтичні методи як основні за умови доступу до відповідних ресурсів. Встановлено слабкий обернений кореляційний зв'язок між показниками «типи занять» та «шляхи реалізації» (-0,366). Це може свідчити, що практичні психологи застосовують арт-терапевтичні методи як основні незалежно від типу занять.

Висновки. Узагальнення результатів експериментального дослідження та кореляційного аналізу, дають підстави зробити висновки, що з дітьми дошкільного віку із мовленнєвими труднощами працюють переважно молоді спеціалісти із фаховою освітою, які постійно підвищують рівень кваліфікації в різний спосіб. Фахівці використовують арт-терапевтичні техніки здебільшого як допоміжний метод роботи, хоча практичні психологи

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

періодично використовують їх і в якості основного інструменту діагностики та під час занять. Більшість реципієнтів не використовують онлайн-формат проведення занять, або інколи його застосовують надаючи перевагу очним заняттям в індивідуальному та комбінованому форматах для більш плідної взаємодії з дітьми дошкільного віку із визначеними труднощами. Під час занять із корекційно-розвиткової допомоги більшість фахівців надають перевагу природним матеріалам, трохи рідше використовують фарби. Учителі-логопеди на відміну від практичних психологів більш активно використовують пісок у своїй практичній діяльності. Важливу роль під час корекційно-розвиткової допомоги відіграє наявність доступу до ресурсної бази. За результатами опитування більшість практичних психологів мають повний доступ до необхідних ресурсів в той час як більшість учителів-логопедів мають тільки частковий доступ.

Варто наголосити, що більшість фахівців надають перевагу комплексному підходу у використанні арт-терапевтичних технік в своїй практичній діяльності, хоча переваги до вибору конкретних технік у них різняться. Серед рейтингу прихильностей учителів-логопеди схиляються до пісочної терапії та музикотерапії, а практичні психологи до образотерапії та казкотерапії. Також реципієнти зазначають, що особливість використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям із мовленнєвими труднощами полягає у всебічному розвитку дошкільника та безпосередньому впливі на різні аспекти його розвитку.

Незважаючи на те, що всі учителі-логопеди та практичні психологи стикаються з певними труднощами в своїй професійній діяльності, майже всі фахівці зазначають різнорівневий позитивний вплив від використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із порушеннями мовлення. Різниця у підходах між

означеними фахівцями щодо використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами може вказувати на специфіку професійної підготовки, спрямованості діяльності, доступу до ресурсів або особистого ставлення до використання цих технік.

Перспективою подальших досліджень може виступати розробка методичних рекомендацій фахівцям щодо організації корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами засобами арт-терапевтичних технік.

Подяка. Колектив авторів висловлює щирю вдячність учителям-логопедам та практичним психологам, які взяли активну участь у вивченні особливостей використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.

Список використаних джерел:

1. Головатюк І. Арт-терапія у зарубіжній науковій традиції. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017, № 41, С. 63-65.
2. Іваницька Ю. Арт-технологія – інноваційний метод підвищення мотивації учнів на уроках історії. *Обрії педагогічних знань: теорія, новації, практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції. м. Миколаїв. 09 червня 2020 р. Центр прогресивної освіти «Генезум». 2020. С. 208-212.
3. Климчук В. О. Математичні методи у психології: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2009, 288 с.
4. Кошель А. П., Кульбако Н. П. Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. Чернівці: ФОП Баликіна О.В., 2020. 90 с.

5. Назаренко Н., Висоцька А. Застосування методів арт-терапії в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. *Науковий вісник УМО*. №1. 2021. С. 1-7. URL: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj-visnyk-umo/vipusk-1-2021>
6. Періг І. Арт-терапія в роботі практичного психолога. *Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій*: матеріали Міжнар. наук.-техніч. конф., м. Тернопіль, 2018. С. 327-328.
7. Подкоритова Л. Використання засобів арттерапії у психологічній роботі з батьками дітей з особливими потребами. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій*: зб. наук. праць. Київ : ТОВ «Альфа-ПК», 2020. С. 161-165.
8. Прийма В. О., Науменко Н. В. Корекційна робота з дітьми дошкільного віку з ЗНМ засобами арт-терапії. *Харківський природничий форум*: VI міжнар. конф. молодих учених, м. Харків, 18-19 травня 2023 р. Харків, 2023. С. 311-313.
9. Рібцун Ю. Використання АРТ-терапії у логокорекційній роботі з дітьми з особливими мовленнєвими потребами. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 лип. 2022 р.). Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. С. 428-431.
10. Сорока О. В. Категоріальне розмежування понять «арт-терапія» і «арт-педагогіка». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 35. С. 459-465.
11. Таран О. Теоретико-прикладні засади арт-супроводу родин, які виховують дітей з розладами аутистичного спектра, в умовах абілітаційних таборів. *Інноваційна педагогіка*. 2023, №1(58), С. 94-99.

12. Цесар І., Тарашевська О. Використання арт-терапії в корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: Матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільськ: Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, 2019. С. 373-375.

13. Danilyuk I., Burkalo N. Peculiarities of applying art therapy in work with children. *Psychological journal*. 2021. Vol. 7, № 9(53), P. 85-98.

14. Petrenko N. B., Filippov M. M. Potentials of speech disorders correction in 4-6 yrs children by means of ergo and art therapy. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2017. № 2, P. 75-81.

15. Rubin J. A. *Approaches to Art Therapy: Theory and Technique*. London: Routledge, 2016. 511 p.